

*İQTİSADİYYAT, MENEJMENT VƏ HÜQUQ***BİLİK İQTİSADİYYATINA DOĞRU****Z.M. Nəcəfov, A.T. Rzayeva, A.D. Hüseynova***

Milli Aviasiya Akademiyası,* İqtisadiyyat Nazirliyi İİETİ

Məqalədə bilik iqtisadiyyatı, onun nüvəsini təşkil edən elementlər haqqında məlumat verilmişdir. Azərbaycanda bilik iqtisadiyyatının inkişafı üçün lazım olan şərtlər və elmin inkişaf problemləri açıqlanmışdır. Azərbaycanda bilik iqtisadiyyatının xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilmiş, bəzi beynəlxalq reytinglər üzrə təhlillər aparılmışdır.

Açar sözlər: Bilik iqtisadiyyatı, elm, innovasiya sistemi, elmin inkişafı, bilik.

XX əsrin 90-cı illərindən “bilik iqtisadiyyatı” və ya “biliyə əsaslanan iqtisadiyyat” terminləri elmdə geniş yayılmağa başlamışdır.

Bu yeni növ iqtisadiyyatı ona qədər olan aqrar və sənaye iqtisadiyyatından fərqləndirən, onun əsas amilinin bilik və insan kapitalı olmasıdır. Bu gün inkişaf etmiş ölkələrdə məhz bilik istehsalı iqtisadi artımın əsas mənbəyidir [3].

Müasir dinamik dünyada iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyəti və sosial-iqtisadi inkişaf tempi iqtisadi subyektlərin, qabaqcıl texnologiyaların, yeni bazarların öyrənilməsi və tətbiqindən, biliyin generasiyası və onun əqli kapitala çevrilməsindən asılıdır.

Dünya Bankının tədqiqatlarının nəticələrinə görə: “cəmiyyətin biliyi yaratmaq, seçmək, uyğunlaşdırmaq, gəlir mənbəyinə çevirmək qabiliyyəti sabit iqtisadi inkişaf və əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün həlledici əhəmiyyətə malikdir”. Həmin bankın mütəxəssislərinin fikrinə görə, bilik iqtisadiyyatı - öz şəxsi inkişafını sürətləndirən və rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün biliyi yaradan, yayan və istifadə edən iqtisadiyyatdır.

Müasir dünyada bilik və resurslar arasında balans biliyə tərəf daha çox meyllənir. Ona görə də, həyat tərzində bilik əsas amildir. Müxtəlif dövlətlərdə qeyri-maddi aktivlərin (bilik bazalarının ETTKİ, təhsil və proqram təminatının) yaradılmasına kapital qoyuluşunun həcmi maddi aktivlərə qoyulan kapitala bərabər və ya ondan çox olur.

Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat – əqli fəaliyyət nəticələri olan yeni texnologiyalara və xidmətlərə, innovasiyaya və yaradıcılığa əsaslanan iqtisadiyyatdır. Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat makro və mikro-iqtisadi səviyyədə öz keyfiyyətləri və xüsusiyyətləri ilə fərqlənilir.

Bir çox ədəbiyyatda “innovasiya iqtisadiyyatı”, “yeni iqtisadiyyat”, “bilik iqtisadiyyatı” və “əqli iqtisadiyyat”, “biliyə əsaslanan iqtisadiyyat”, “İnformasiya iqtisadiyyatı”, “innovasiya informasiya iqtisadiyyatı” sinonim kimi işlədilir. Ədəbiyyatlarda “bilik iqtisadiyyatı” anlayışı birmənalı izah edilmir. Bilik iqtisadiyyatı fundamental bilik və informasiya cəmiyyətinin bazasıdır. Belə iqtisadiyyatın inkişafı prosesi insan kapitalının, keyfiyyətinin, həyat səviyyəsinin artırılması, yüksək texnologiyaların bilik, innovasiya və yeni xidmətlərin istehsalını təmin edir. Bu gün inkişaf etmiş dövlətlərin iqtisadiyyatının inkişafı mənbəyinin əsası bilik və yüksək texnologiyalarının istehsalıdır [4].

Bilik iqtisadiyyatının formalaşmasının və inkişafının əsas amili insan kapitalıdır. “Bilik iqtisadiyyatı” və ya “biliyə əsaslanan iqtisadiyyat” - maddi nemətlərin istehsal üsuludur.

Bilik iqtisadiyyatının infrastrukturunun tərkibinə aşağıdakılar aiddir:

- Təhsil.
- Fundamental elm.
- Elmi-texniki vençur biznesi.
- Geniş mənada insan kapitalı.
- Bilik və yüksək texnologiyaların istehsalı.

- İnformasiya cəmiyyəti və ya bilik cəmiyyəti.
- İdeya, fundamental elmdən innovasiya istehsalına və istehsalına qədər kəşf və açılışların həyata keçməsi və transferi infrastrukturudur.

Bilik iqtisadiyyatı innovasiya inkişafında bazaya, təşkilatların rəqabət qabiliyyətini artıran əsas amilə çevrilir. Bu gün ABŞ, Yaponiya, bir çox Avropa dövlətlərində “bilik iqtisadiyyatı” formalaşır. Fransa bilik iqtisadiyyatının inkişaf tempinin sürətləndirilməsində innovasiyaya söykənmişdir. Çin Xalq Respublikası belə iqtisadiyyatın yaradılması məqsədini qarşıya qoyaraq geniş miqyaslı fəaliyyət həyata keçirir.

Azərbaycanın da dövlət siyasəti və müasir cəmiyyət kimi məqsədi “bilik istehsal edən” ölkəyə çevrilməkdir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyev dəfələrlə qeyd etmişdir ki, “Qara qızıl”ın insan kapitalına çevrilməsi bizim təcrübəmizdə, sadəcə, şüar deyil, real vəziyyətdir”. Ona görə də, son illər ölkəmizdə bu istiqamətdə geniş tədbirləri əhatə edən, yeni səviyyədə iqtisadi islahatların aparılmasına başlanmışdır.

Hazırda Azərbaycan dövlət siyasəti milli inkişafın zəruriliyini dəstəkləyir və bu prosese sosial qrupların aktiv üzvlərini cəlb edərək iqtisadiyyatın modernləşdirilməsində 5 əsas istiqamət müəyyən etmişdir.

1-ci istiqamət - Azərbaycanın innovativ inkişafıdır. Bu istiqamət Azərbaycanda fəaliyyət göstərən kompaniyaların müasir texnologiyaları mənimsəməsini, daxili bazarı idxal olunur, xarici rəqiblərin istehsal etdiyi məhsulla təmin etməyi və ixracat bazarlarını genişləndirməyi təklif edir.

2-ci istiqamət - dinamik inkişaf edən dünya bazarlarına çıxışın möhkəmləndirilməsi və rəqabəti təmin etməkdir. Bu istiqamət Azərbaycanın iqtisadi siyasətinin əsas elementlərindən biridir ki, bu da ölkə iqtisadiyyatına investisiya cəlb edilməsi məqsədi daşıyır.

3-cü istiqamətdə yeni texnologiyaların tətbiqi ilə istehsalatın genişləndirilməsi milli iqtisadiyyatın sonrakı mərhələlərində iqtisadiyyatın dirçəlməsi, “biliklərin iqtisadiyyatı” və sənayedə rəqabət qabiliyyətliliyinin artması nəzərdə tutulur.

4-cü istiqamət insan kapitalının inkişafı, kadr hazırlığıdır. Bu məqsədlə ölkədə təhsil sisteminin keyfiyyətli yenilənməsi nəzərdə tutulur.

5-ci istiqamət iqtisadiyyatın modernləşməsində inovativ iqtisadi artımı təmin edən yeni mənbələrin yaradılmasıdır.

Müasir dövrdə Azərbaycanın qarşısında duran əsas məsələ dünya ölkələrinin inkişaf prosesinə uyğun, iqtisadiyyatın səmərəliliyini və rəqabət qabiliyyətini artırmaq və onun innovasiya əsaslı irəliləyişini təmin etməkdir. Başqa sözlə, ənənəvi iqtisadiyyatdan “bilik iqtisadiyyatına” keçidi təmin etməkdir. Bu isə yeni iqtisadi modelin formalaşdırılması, təhsil sisteminə dəyişikliklər etmək, İKT və elmin yeni səviyyədə inkişafı deməkdir. Həmin məsələlərin icrasını təşkil etmək üçün bazar iqtisadiyyatı şəraitində sağlam rəqabəti təmin edən səmərəli dövlət tənzimlənməsi və sosial-iqtisadi sahələrin inkişafına kompleks yanaşma prinsipləri rəhbər tutulmalı, iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafı əsas meyar götürülməlidir.

Azərbaycanın belə yüksək iddialardan çıxış etməsinə və strateji məqsədə doğru inamlı addımlar atmasına real imkanlar açılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən 10.01.2019-cu il tarixli “Azərbaycan Respublikasında innovativ inkişaf sahəsində Koordinasiyanın təmin edilməsi haqqında Sərəncamı imzalanmışdır. Bu Sərəncam dövlət və özəl sektoru əhatə etməklə bütün sahələrdə mövcud potensialdan daha çevik, səmərəli istifadə məqsədi ilə innovasiya prosesinin iqtisadi səviyyədə formalaşaraq onun artımının və rəqabətədavamlılığının təmin edilməsi üçün struktur və fəaliyyət mexanizmini nəzərdə tutur.

Bilik iqtisadiyyatı üçün iqtisadi azadlığın, mülki cəmiyyətin və demokratiyanın, bilik cəmiyyətinin yüksək indeksi xarakterikdir. Bilik iqtisadiyyatı əsərində iqtisadi siyasət aşağıdakı fundamental prinsiplərə əsaslanmalıdır:

- investisiya mühitinin yaradılması və yüksək texnoloji istehsalda investisiyanın genişlənməsi;

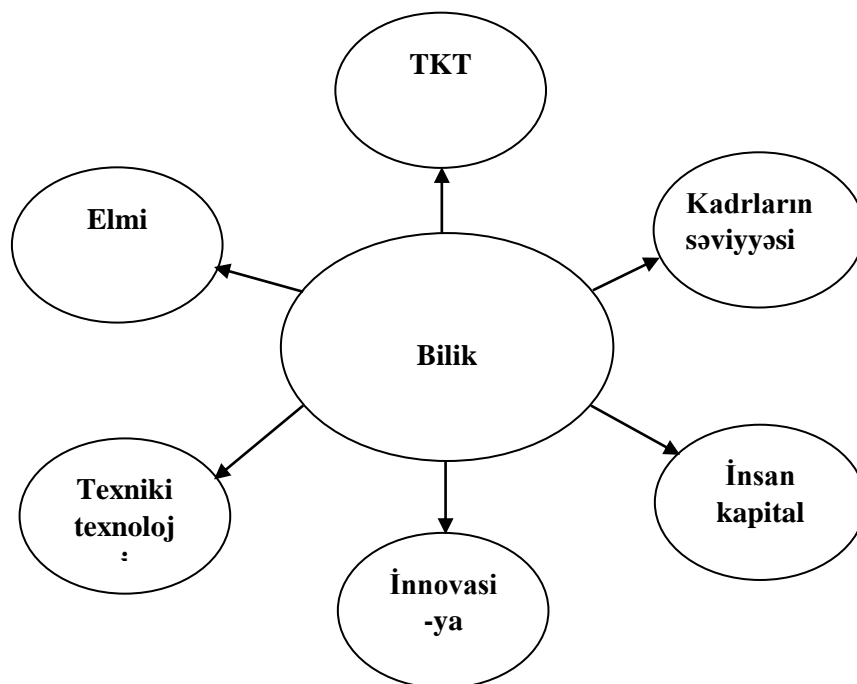
- iqtisadi artımı qidalandıran əsas ehtiyat kimi elm və texnologiyanın inkişafı;

- innovasiyanın genişlənməsi və əmək istehsalının artımı məqsədi ilə bütün iqtisadi agentlər üçün rəqabət şəraitinin yaradılması və dəstəklənməsi;
- şəraitə və risklərin idarə edilməsinə uyğunlaşan əmək ehtiyatlarının formalaşması;
- institusional mühitin stimullaşdırılması.

Bilik iqtisadiyyatının dinamik inkişafı yeni elmi biliklərin istehsalından savayı, onun sürətli paylaşması, mənimsənilməsi və tətbiqini nəzərdə tutur.

Bu iqtisadiyyatın əsasını bilik və informasiya, inkişaf mənbəyini isə bilik istehsalı təşkil edir. Bilik öz növbəsində çox qiymətli resursdur. O heç vaxt köhnəlmir, əksinə, daimi istifadə edildikdə inkişaf edir və daha qiymətli olur.

Biliyə əsaslanan iqtisadiyyatın Azərbaycanda tədqiqi nəticəsində biliyin təsnifatı verilmişdir (şəkil 1).

Şək.1. Biliyin təsnifatı

Bilik iqtisadiyyatında təqdim edilən biliyin təsnifatı idarə edilməsi sahələrinə, onların iqtisadi strukturda istehsalı və inkişafı, investisiyanın cəlb edilməsinin vacib istiqamətini göstərir.

Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat – əqli fəaliyyət nəticələri olan yeni texnologiyalara və xidmətlərə, innovasiyaya və yaradıcılığa əsaslanan iqtisadiyyatdır. Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat makro və mikro-iqtisadi səviyyədə öz keyfiyyətləri və xüsusiyyətləri ilə fərqlənilir.

Makroiqtisadi səviyyədə bilik iqtisadiyyatı: iqtisadi artım, texnoloji nailiyyətlər və əqli mülkiyyət arasında güclü korrelyasiyanın mövcudluğunu, müəlliflik hüququna əsaslanan sənayenin dünya iqtisadiyyatında layiqli yer tutmasını, əqli mülkiyyətin təşkilatı-hüquqi infrastrukturunun yaradılmasını və s. özündə əks etdirir.

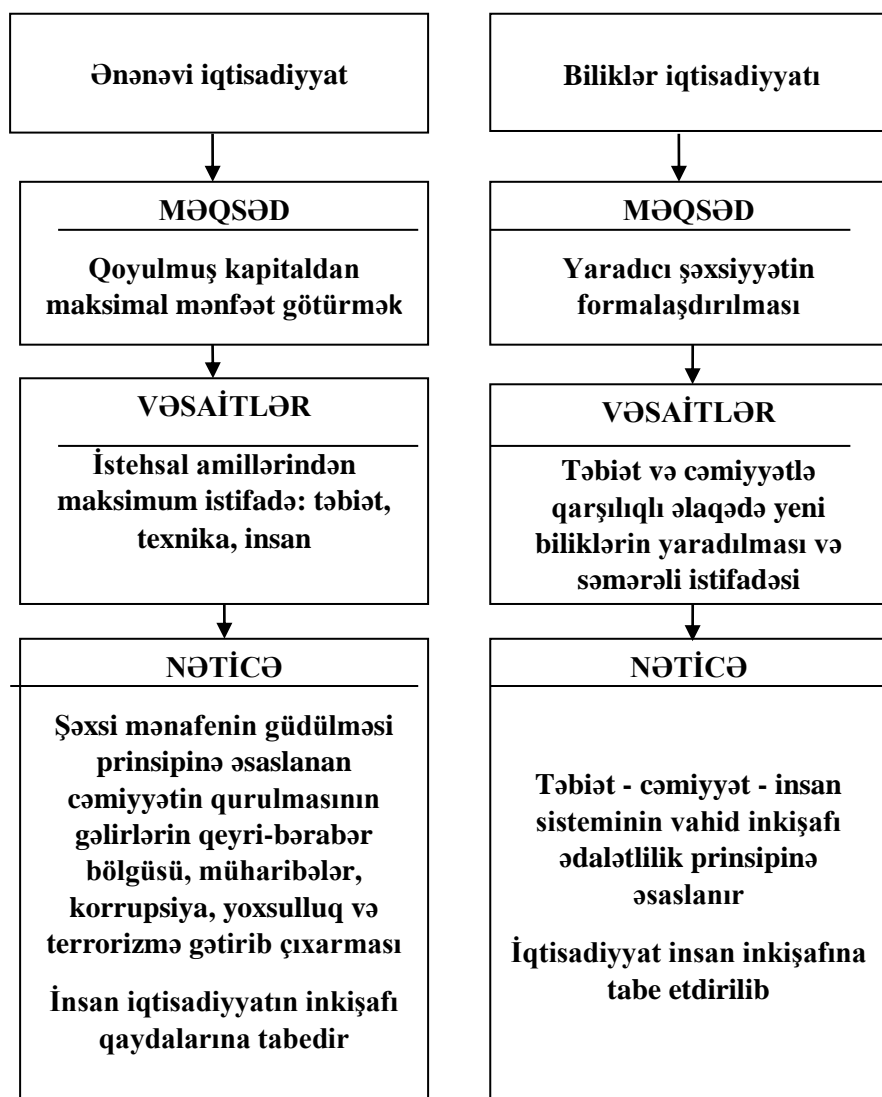
Mikroiqtisadi səviyyədə isə bilik iqtisadiyyatı – əqli mülkiyyətin qeyri-maddi aktivlərinin mühüm tərkib hissəsi olmaqla, iqtisadi subyektlərin kommersiya əlaqələrinin dəyişdirilməsi və onların davamlı iqtisadiyyatın, müəssisələrdə marketinq və menecment strategiyasının formalaşmasına yönəldilməsidir.

Bilik iqtisadiyyatının müqayisəli ənənəvi iqtisadiyyatdan fərqlənən xarakterik xüsusiyyətləri 2 saylı şəkildə əks etdirilmişdir.

Müasir dünyada elmi-informativ biliklər inkişafın mühüm katalizatoruna, innovasiya yeniliklərinin başlıca təminatına, habelə iqtisadiyyatın lokomotivinə çevrilmişdir. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə iqtisadi-inkişaf strategiyasının əsasını elmtutumlu məhsulların istehsalı təşkil edir. Belə ki, ABŞ-da elmtutumlu məhsulların xüsusi çəkisi 25 %; Avropa İttifaqı ölkələrində – 35 %; Yaponiyada – 11 %; Sinqapurda – 7 %; Cənubi Koreyada – 4 %; Çində – 2 %; Rusiyada

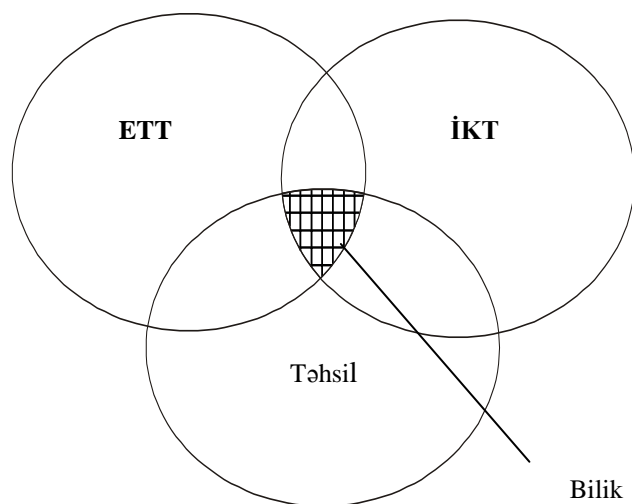
isə – 0,4 % təşkil edir [5].

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi həm də onu göstərir ki, yeni bilik və qərarları özündə saxlayan texnologiyalar, məhsullar, avadanlıqlar ÜDM artımının 70-85 faizini təşkil edir. Bütün bunları diqqət mərkəzində saxlayan ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev elmi proqnozlardan iqtisadi inkişaf prosesində səmərəli istifadə olunması, elmlə iqtisadiyyatın uğurlu vəhdətinin təmin edilməsinin vacibliyini xüsusi vurğulamışdır. O, qeyd etmişdir ki, “Biz iqtisadi inkişafımızın gələcək istiqamətlərini müəyyən edərkən, güclü elmi əsaslara söykənməliyik. Burada düzgün proqnozlar verilməlidir.” Ölkə Prezidentinin həmin göstərişləri adı çəkilən İnkişaf Konsepsiyasının əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir [1]. Ona görə də, Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri akademik Ramiz Mehdiyev “XXI əsrdə Azərbaycan ideyası kreativ millət kontekstində” əsərində ölkənin inkişaf perspektivlərini məhz biliklər iqtisadiyyatı ilə əlaqələndirir, elmtutumlu istehsalatların, yüksək texnologiya və innovasiyaların inkişafı zərurətini kreativ gəncliyin formalaşmasının əhəmiyyəti diqqətə çəkilir.

Şək. 2. Bilik iqtisadiyyatının müqayisədə xarakterik xüsusiyyətləri

Bilik iqtisadiyyat nüvəsini – Elmi-tədqiqat, texnoloji konstruktor işləri, İKT və Təhsil təşkil edir. Onların qarşılıqlı əlaqəsi şəkil 2-də əks etdirilmişdir.

Şək.3. Bilik iqtisadiyyatın nüvəsidir

Bilik iqtisadiyyatı innovasiya inkişafında bazaya və təşkilatların rəqabət qabiliyyətini artıran əsas amilə çevrilir. Aktiv işçi qüvvəsinin fəaliyyətinin daha çox hissəsini informasiya və bilik təşkil edir. İqtisadi inkişaf etmiş ölkələrdə bu göstərici 50%-ə yaxınlaşır. ABŞ, Yaponiya, bir sıra Avropa dövlətlərində “bilik iqtisadiyyatı” formalaşır. Çin isə qarşısında belə iqtisadiyyatın yaradılması məqsədini qoyur.

Azərbaycanın da müasir dövlət və cəmiyyət kimi məqsədi müntəzəm islahatlar aparmaqla, bilik iqtisadiyyatını yaratmaqla inkişaf etmiş ölkələrin səviyyəsinə uyğun “bilik istehsal edən” ölkəyə çevrilməkdir.

Bilik iqtisadiyyatı ilə bağlı olan bir çox dövlətlər milli innovasiya sisteminin, innovasiya inkişafının konseptual və strateji perspektivlərini müəyyən edən qanunlar qəbul etmişlər. Belə dövlətlərə: ABŞ, İngiltərə, Fransa, Almaniya, bəzi Avropa Birliyi dövlətləri, MDB-dən isə Rusiya, Belarus, Qazaxıstan və s. misal göstərmək olar. “Bilik iqtisadiyyatı”nı inkişaf etdirən və ya bu iqtisadiyyata keçidi hədəf qəbul edən ölkələrin strateji məqsədləri – Milli İnnovasiya Sistemini formalaşdırmaqdır.

Digər tərəfdən, yeni texnologiyaların yaradılması üçün yeni elmi biliklər və bu biliklərin kommersiya məhsuluna (xidmətinə) çevrilmə mexanizmləri olmalıdır. Deməli, “bilik iqtisadiyyatı” İKT və informasiyanın yayılması üçün də əsas şərtidir.

Bilik iqtisadiyyatının informasiya cəmiyyəti olmadan inkişafı mümkün deyil. Bununla əlaqədar bilik iqtisadiyyatının yaradılması dinamikasının ölçülməsi böyük maraq doğurur. Dünya təcrübəsində tətbiq edilən ölçü göstəricilərindən biri – bilik iqtisadiyyatının investisiyasıdır. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (İƏİT) ekspertləri biliyə yönəldilən investisiyanı – təhsil, ETTKİ və proqram təminatlarının işlənməsinə milli xərclərin toplusu kimi qiymətləndirirlər. Bu göstəriciyə görə İƏİT ölkələri arasında ABŞ liderdir və ÜDM-in tərkibində həmin istiqamətlərə ayrılan vəsaitin xüsusi çəkisi 6,6 faizdir [5].

Dünya Bankının ölçmə metodikasına görə bilik iqtisadiyyatı aşağıdakı elementlərlə təmsil edilə bilər:

- 1) Elmi və texnoloji təfəkkürü formalaşdırın təhsil.
- 2) Bilik, texnologiya, innovasiyanın generasiyasını təmin edən innovasiya sistemi.
- 3) Bilik iqtisadiyyatı institutları (təhsil və elmin, yeni texnologiyaların adaptasiyasının investisiyasını dəstəkləyən institusional mühit).

- 4) İnformasiya-kommunikasiya infrastrukturu.

Bu elementlərin məcmusu isə özlüyündə 76 göstəricinin köməyi ilə qiymətləndirilir.

Qeyd edilən faktlar onu göstərir ki, hazırda Azərbaycanın “bilik iqtisadiyyatı”na keçid prosesi dövlətin aktiv rolu olmadan mümkün deyildir. Bunun üçün ölkədə təhsil sistemi yenidən qurulmalı, elmin və istehsalın səmərəli inteqrasiyası təmin edilməli və bilik iqtisadiyyatı dövlətin innovasiya siyasətinin tərkib hissəsinə çevrilməlidir.

Hal-hazırda elm və innovasiya fəaliyyətinin inkişafı üçün ölkəmizdə münbit şərait yaranmışdır. Müstəqillik dövründə Azərbaycan elminin ümumi inkişaf xətti ulu öndər Heydər Əliyevin xalqımıza üçüncü minilliyin gəlişi ilə bağlı etdiyi müraciətdə müəyyən edilmiş, elm və təhsilin Azərbaycanın müstəqil dövlət olaraq inkişaf etməsində ciddi rol oynadığını bildirmişdir.

Keçən əsrin 90-cı illərinin ikinci yarısından başlayaraq Azərbaycanda elmin inkişafı üzrə qanunvericilik bazası yaradılmış, 2009-cu ilin may ayında ölkə Prezidentinin sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya (2009-2015)” və onun yerinə yetirilməsi üzrə dövlət proqramı təsdiq edilmiş, ölkədə iqtisadi inkişafın innovasiya modelinin bəzi istiqamətləri “Azərbaycan - 2020 gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyasında öz əksini tapmışdır [1].

Respublikada aparılan iqtisadi islahatlarda alimlərimiz yaxından iştirak edir və Akademiya dünyanın aparıcı dövlətlərinin elmi dairələri ilə fəal əməkdaşlıq şəraitində irəliləyirlər. Ölkədə elm-təhsil sahəsində maddi-texniki yeniliklər daimi və ardıcıl olaraq davam etdirilir, metodik və informasiya təminatı təkmilləşir.

Hazırda elmin inkişafının əsas məqsədi - elmi, elmi-texniki və innovasiya fəaliyyətinin aşağıdakı istiqamətlərinin təkmilləşdirilməsinə yönəldilmişdir:

- elmi-tədqiqatların, işləmələrin və onların həyata keçirilməsinin rəqabətə davamlı sektorunun yaradılması;

- Azərbaycan Respublikasında səmərəli MİS-in yaradılması;

- texnoloji innovasiya əsasında iqtisadiyyatın modernləşdirilməsi;

- qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, əqli mülkiyyət hüquqlarının istifadəsi və təhlükəsizliyi institutlarının inkişaf etdirilməsi;

- Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq elmi-texniki məkana inteqrasiya səviyyəsinin yüksəldilməsi, həmin istiqamətlərin həyata keçirilməsi kontekstində ölkənin elmi tədqiqatlarının ölkənin aktual sosial-iqtisadi problemlərinin həllinə yönəldilməsi.

Respublikamız qlobal dəyişikliklərin, ekoloji problemlərin öyrənilməsi və proqnozlaşdırılması, fizika və riyaziyyat, mexanika və kibernetika, biologiya, sosial-iqtisadi və digər texniki elmlər sahəsində tədqiqat aparmağa qadir olan müvafiq elmi kadr potensialına malikdir. Onlar xarici-siyasi strategiya, dünya iqtisadi sistemə inteqrasiya, sosial-iqtisadi inkişaf, iqtisadi və enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə fundamental tədqiqatlar aparır və onların nəticələri uğurla həyata keçirilir.

Ölkənin statusu öz əksini müxtəlif beynəlxalq reytinglərdə tapır. Belə reytinglərin təşkilində ölkənin əsas problemləri, vəziyyəti və inkişaf tendensiyasını əks etdirən iqtisadi göstəricilərdən istifadə edilir.

Cədvəl 1-3-də Azərbaycanın bilik iqtisadiyyatını xarakterizə edən bəzi beynəlxalq reyting əmsalları verilmişdir.

Cədvəl 1

Azərbaycanın bilik iqtisadiyyatını xarakterizə edən bəzi beynəlxalq reyting əmsalları

Əmsal	Ölkələrin sayı	Reyting 2016	Əmsal qiyməti	Ölkələrin sayı	Reyting 2017	Əmsal qiyməti	Ölkələrin sayı	Reyting 2018	Əmsal qiyməti
ÜDM	194	89	37,848			40,17	191	90	40,67
İKT inkişaf əmsalı	175	60	6,25	176	65	6,20			
İnsan potensialının inkişaf əmsalı HDI	190	78	0,759						
Qlobal rəqabət qabiliyyəti əmsalı GCI		40	4,5	138	37	4,55	137	35	4,69
Qlobal innovasiya indeksi GII	128	85	29,64	127	82	30,6			

Cədvəl 2

Əmsal	Reyting 2000	Əmsal qiyməti	Ölkələrin sayı	Reyting 2012	Əmsal qiyməti
Bilik iqtisadiyyatı əmsalı KEI	94	4,56	145	79	3,61
Bilik əmsalı KI	87	4,96	145	76	4,25
KEI-də innovasiya əmsalı	103	5,95	145	89	5,84
KEI-də təhsil	61	4,01	145	53	3,38
KÜI-də İKT	104	4,83	145	76	3,54

Cədvəl 3

Azərbaycanın dünya ölkələri sırasında reytingləri

Reytingin adı	İl	Reyting	Ölkələrin sayı	İndeks
Elmi-tədqiqat aktivliyi	2014	80	195	148,7
Təhsil	2016	64	188	0,723
İnnovasiya	2017	82	127	30,5/8
İKT	2017	65	176	6,2

Cədvəllərdən göründüyü kimi Azərbaycanın beynəlxalq reyting qiymətləndiricisində vəziyyəti yaxşıdır və ölkəmiz beynəlxalq aləmdə öz layiqli yerini və mövqeyini qoruyub saxlayır [6].

Bilik iqtisadiyyatı indeksinə (KEI) görə Azərbaycan 145 ölkə arasında 79-cu yeri tutur. Bu nəticələr ilk növbədə ölkə rəhbərliyi tərəfindən elmə göstərdiyi diqqət və qayğıya söykənir. Digər tərəfdən elmə ayrılan vəsait ildən-ilə artırılır. Belə ki, əgər 2003-cü ildə elmə cəmi 16,6 milyon manat vəsait ayrılmışdırsa, 2017-ci ildə bu rəqəm 6,6 dəfə artaraq 109,8 milyon manat olub. 2018-ci ilin dövlət büdcəsindən elm sahəsinə ayrılan vəsaitin həcmi də açıqlanıb. Belə ki, elm xərclərinə 128, 1 milyon manat vəsait nəzərdə tutulub. Bu da 2017-ci illə müqayisədə 9,5 milyon manat və ya 8,0 faiz çoxdur. Həmin xərclər fundamental elmi tədqiqatların və dövlət orqanlarında mövcud olan elmi tədqiqat təşkilatları tərəfindən həyata keçirilən elmi işlərin maliyyələşdirilməsinə yönəldiləcək.

2018-ci ildə elm xərclərində maddi-texniki təminatın möhkəmləndirilməsi və digər tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün 5, 4 milyon manat vəsait nəzərdə tutulub.

Bunun nəticəsində 2001-2016-ci illər ərzində elmi və konstruktor texnoloji işlər yerinə yetirən təşkilatların sayı 6 vahid, elmi işçilərin sayı 6718 nəfər, o cümlədən elmlər doktorlarının sayı 798 nəfər, fəlsəfə doktorlarının sayı isə 2953 nəfər artmışdır (cədvəl 4).

Bütün bu nəticələr ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin elmə göstərdiyi qayğı və dəstəyin nəticəsində mümkün olmuşdur.

Bilik iqtisadiyyatının formalaşması üzrə aşağıdakı təklif və tövsiyələri diqqət mərkəzinə çatdırmağı məqsəduyğun hesab edirik:

- inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, bilik iqtisadiyyatına keçid innovasiya siyasətinin elmi-texniki, maliyyələşmə, sənaye və xarici ticarət siyasətinin üzvi əlaqəsi şəraitində mümkündür;

- bilik iqtisadiyyatına keçiddə vahid marağa nail olmalı və cəmiyyət, dövlət, biznes, təhsil, elmi özəl təşkilatlar arasında möhkəm münasibətlər yaradılmalıdır;

- bilik iqtisadiyyatının inkişafı şəraitində ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətini yüksəltmək üçün iqtisadiyyatın diversifikasiyası ilə yanaşı, idarəetmə sisteminin yenidən qurulması və idarə edən sistemdə səlahiyyətli menecer vəzifələrinin təsis edilməsi məsələlərinin həllində alimlərin səyləri artırılmalıdır;

Elmi təşkilatların və kadrların sayı [2]

İllər	ETTKİ yerinə yetirən təşkilatların sayı	Dövlət büdcəsindən elmə çəkilən xərclər (mln. manat)	Elmi işçilərin sayı	Elmlər doktorlarının sayı	Fəlsəfə doktorlarının sayı
2001	137	9,3	15809	678	3343
2006	146	28,8	18164	705	3322
2009	146	83,3	17942	750	3360
2010	148	92,8	17401	777	3321
2011	145	106,1	17924	843	3554
2012	143	122,6	18687	933	3727
2014	140	124,2	22358	1392	5444
2015	145	113,2	23329	1554	6568
2016	141	110,2	23093	1534	6532
2017	135	109,8	22527	1476	6296
2018	137	128,1	22390	1414	6243
2019	136	136,3	22400	1416	6246

- korporativ qiymətli kağızlar bazarının genişləndirilməsi istiqamətində tədqiqatlar aparılmalıdır;

- Azərbaycan bazarında tələb və təklif əsasında biliyin keyfiyyətinin əsaslı şəkildə yaxşılaşdırılması üçün ilk növbədə təhsilin keyfiyyəti və elmi tədqiqatlara çəkilən xərclərin həcmi artırılmalı, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin və tədqiqatçıların ölkədən getmələrinin qarşısı alınmalı, bu məqsədlə elmi işçilərin əməyinin motivləşdirilməsinə xüsusi diqqət verilməlidir;

- elmi tədqiqatların və işləmələrin istehsalata tətbiqinin stimullaşdırılması hesabına sənaye müəssisələrinin və elmi təşkilatların innovasiya aktivliyinin artırılması;

- “İnnovasiya fəaliyyətinin təşkili və idarə edilməsi” haqqında qanunvericilik bazasının yaradılması;

- milli innovasiya proqramının işlənilməsi və həyata keçirilməsi;

- regional və sahə innovasiya proqramlarının işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi üzrə metodiki bazanın işlənilməsi və tətbiqinə nail olmaq;

- yeni texniki-texnoloji işləmələrin, məhsulların, materialların, reagentlərin təklif edilməsində və onların istehsalata tətbiqində elmi potensialın səylərinin artırılması;

- innovasiya problemləri ilə məşğul olan elmi-tədqiqat müəssisələrinin (mərkəzlərin) maddi-texniki bazasının və kadr təminatı işinin yaxşılaşdırılması, onların beynəlxalq əlaqələrinin genişləndirilməsi;

- xarici ölkələrdə çap olunan elmi məqalələr üçün elmi işçilərin əməyinin stimullaşdırılması sisteminin yaradılması;

- kiçik elmi işçilərin və doktorantların maddi durumunun yaxşılaşdırılması, onların təcrübə-sınaq işlərinin maliyyələşdirilməsi istiqamətində mövcud təminat mexanizminin təkmilləşdirilməsi;

- elmi təşkilatların beynəlxalq əlaqələrinin dəstəklənməsi və genişləndirilməsi işlərinin intensivləşdirilməsi.

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli Fərmanı.
2. Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2018. Bakı, 2018, <http://www.stat.gov.az>
3. Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı: Elm, 2009, 416 c.

4. Qasimov F.H. Bilik iqtisadiyyatına keçiddə elmin inkişaf meylləri / “Regional innovasiya fəaliyyəti: reallıqlar və perspektiv inkişaf” elmi-praktiki konfransın materialları, 13-14 dekabr 2012, Gəncə, 2012, s. 3-6.
5. Human Development Data (1990-2017) <http://hdr.undp.org/en/statistics/>
6. Human Development Reports <http://hdr.undp.org/en/reports/>

НА ВСТРЕЧУ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ
З.М. Наджафов, А.Т. Рзаева, А.Д. Гусейнова

В статье приведены сведения об экономике знаний, ее составных элементах. Раскрыты условия, необходимые для развития экономики знаний в Азербайджане, и проблемы развития науки. Особенности экономики знаний в Азербайджане хорошо документированы, и были проанализированы некоторые международные обзоры.

Ключевые слова: экономика знаний, наука, инновационная система, развитие науки, знание.

MEETING OF KNOWLEDGE ECONOMY
Z.M. Nadjafov, A.T. Rzaeva, A.D. Huseynova

The article provides information on the economy of knowledge, its constituent elements. The conditions necessary for the development of the knowledge economy in Azerbaijan and problems of science development have been disclosed. The peculiarities of the knowledge economy in Azerbaijan are well-documented and some international reviews have been analyzed.

Keywords: economy of knowledge, science, innovative system, science development, knowledge.

Rəyçi: i.e.d., prof., S.H. Pürhani